

Megőrzés, tárolás

A megőrzés problémája már a papírnál mint a legfontosabb információhordozónál felmerül. Ezzel szemben a hanglemezek, különösen az előbb ismertetett fejlettebb változata, korlátlan ideig eltartható.

Az információk megőrzése érdekében nemcsak könyvtárak és levéltárak, hanem egyéb irattárak is filmre viszik állományukat. Meg kell azonban jegyezni, hogy csak az ezüstfilm alkalmas a hosszabb tárolásra, a diazofilm nem, a színes filmnek pedig idővel szintén romlik a minősége. Ajánlatos az 5–10 °C tárolási hőmérséklet. A DIN 19070 sz. szabvány értelmében a színes filmet 2 °C alatti, az egyéb filmeket pedig 20 °C alatti hőmérsékleten kell tárolni, 30 ± 10% levegőnedveség mellett. Figyelembe kell venni a használat, (azaz a klimatizált tároló helyiségből az olvasóterembe szállítás) alkalmával fellépő klímaváltozásokat is. A kéndioxid és több más gáz szintén károsítja a filmet. Gyakori használat mellett ajánlatos a filmről másolatot, az eredetiről pedig 10 évenként újabb filmet készíteni.

A mágnesszalagok és lemezek – a filmanyaghoz hasonlóan – ugyancsak érzékenyek, elsősorban a hőmérsékleti ingadozásoktól, a portól és ipari szennyeződésektől kell megvédeni őket.

Ajánlások

Az egyetemi könyvtáraknak mint az egyetemek információs és kommunikációs központjainak feladatuk a korszerű tájékoztatás, amihez feltétlenül igénybe kell venniük a jelenleg alkalmazható audio-vizuális eszközök segítségét.

Ha a jelenlegi szoftver-kínálat ma még esetleg meg is kérdőjelezi a gyűjtemények kialakításának értékét, a jövőben a képátviteli források terén nagymértékű mennyiségi és minőségi fejlődés várható. Ezért a könyvtáraknak idejében be kell szerezniük, illetve fel kell használniuk ezeket a technológiákat, fejlődésüket pedig állandóan figyelemmel kell kísérniük.

Az NSZK-ban végzett felmérés szerint az egyetemi könyvtárak 17%-a rendelkezik számottevő audio-vizuális részleggel, 26%-ánál ez most van kiépülőben. Ez a viszonylag alacsony százalékarány azt a tartózkodást tükrözi, amellyel a könyvtárak a szóban forgó eszközökkel szemben viselkednek. A tudományos könyvtáraknak azonban lépést kell tartaniuk a technika fejlődésével, és feladataik teljesítéséhez igénybe kell venniük a korszerű eszközöket is.

/FLIGGE, J.: Bibliotheksrelevante Entwicklungen im AV-Bereich. = Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 28. köt. 1. sz. 1981. p. 29–43./

(Dezső Zsigmondné)

Mikrográfiát alkalmazó komplex rendszerek a szövegfeldolgozás szolgálatában

Az információnak sajátos, három részre tagoló életciklusa van: a kialakulás, a használat és a forgalomból való kivonódás.

A kialakulás fázisában az információ létrejön, hordozóra kerül, és valamilyen keresőrendszer készül a használatához. A használat szakaszában katalógusok, indexek stb. segítségével válogatják ki a szükségeseket, a végső fázisban azután a – bármilyen hordozón tárolt – információ elavul, elfelejtődik, és kiselejtezésre kerül. Minden információs rendszernek át kell mennie ezen a három fázison.

A mikrográfiát és a szövegfeldolgozást jelenleg négyféle technikai megoldás kapcsolja össze: a papír, a mágnesszalag, a floppy disk és a közvetlen, online kapcsolat. Mindegyik közvetítő technika bevezethető, de sikere gazdaságosságán múlik, ennek kulcsa pedig: minden rendszer számára az egyedi, a „hic et nunc” megfelelő technológiát kell kiválasztani.

A papír-közvetítés rendszer

Ha a mikrográfia és a szövegfeldolgozás között papír közvetít, a technológiai feltételek viszonylag egyszerűek és olcsók. A szövegfeldolgozás produktuma minden egyszerűbb rendszerben a papír, s a papírról mikroformát előállító berendezések egész sora van forgalomban. A rendszer elindításához nem szükséges nagy beruházás. Meggondolandó azonban a rendszer működésének költségigénye: a nagy mennyiségű papír ára, mozgatása az előállítás helyétől a felvételezésig pénz- és időigényes, különösen ha összevetjük a papírhordozó közbeiktatása nélkül működő elektronikus rendszerekkel. A feldolgozott anyaggal együtt növekszik a berendezések és a kezelő személyzet mennyisége. A szövegelőállítás és a mikroforma közötti közvetítőül olyan esetben célszerű például papírt használni, amikor kis terjedelmű, nagy példányszámban megjelenő anyagról van szó.

A mágnesszalagos közvetítés

A szövegfeldolgozó egységet mágnesszalagos rögzítőhöz kapcsolva, majd az outputként kapott mágnesszalagot COM-inputként alkalmazva igen jó hatásfokú kapcsolat építhető a szövegelőállítás és a mikroforma közé. Az ilyen rendszer berendezései – mágnesszalagos rögzítő, COM berendezés – igen drágák, ráadásul szoftver is szükséges.

Ennek ellenére ilyen típusú rendszer szervezése nagy adattömegek esetében gazdaságos is lehet. Hátránya e rendszertípusnak az, hogy a mágnesszalagon levő adatok szortírozása nehézkes (hacsak nem alkalmaznak több

Megőrzés, tárolás

A megőrzés problémája már a papírnál mint a legfontosabb információhordozónál felmerül. Ezzel szemben a hanglemez, különösen az előbb ismertetett fejlettebb változata, korlátlan ideig eltartható.

Az információk megőrzése érdekében nemcsak könyvtárak és levéltárak, hanem egyéb irattárak is filmre viszik állományukat. Meg kell azonban jegyezni, hogy csak az ezüstfilm alkalmas a hosszabb tárolásra, a diazofilm nem, a színes filmnek pedig idővel szintén romlik a minősége. Ajánlatos az 5–10 °C tárolási hőmérséklet. A DIN 19070 sz. szabvány értelmében a színes filmet 2 °C alatti, az egyéb filmeket pedig 20 °C alatti hőmérsékleten kell tárolni, 30 ± 10% levegőnedvesség mellett. Figyelembe kell venni a használat, (azaz a klimatizált tároló helyiségből az olvasóterembe szállítás) alkalmával fellépő klímaváltozásokat is. A kéndioxid és több más gáz szintén károsítja a filmet. Gyakori használat mellett ajánlatos a filmről másolatot, az eredetiről pedig 10 évenként újabb filmet készíteni.

A mágnesszalagok és lemezek – a filmanyaghoz hasonlóan – ugyancsak érzékenyek, elsősorban a hőmérsékleti ingadozásoktól, a portól és ipari szennyeződésektől kell megvédeni őket.

Ajánlások

Az egyetemi könyvtáraknak mint az egyetemek információs és kommunikációs központjainak feladatuk a korszerű tájékoztatás, amihez feltétlenül igénybe kell venniük a jelenleg alkalmazható audio-vizuális eszközök segítségét.

Ha a jelenlegi szoftver-kínálat ma még esetleg meg is kérdőjelezi a gyűjtemények kialakításának értékét, a jövőben a képátviteli források terén nagymértékű mennyiségi és minőségi fejlődés várható. Ezért a könyvtáraknak idejében be kell szerezniük, illetve fel kell használniuk ezeket a technológiákat, fejlődésüket pedig állandóan figyelemmel kell kísérniük.

Az NSZK-ban végzett felmérés szerint az egyetemi könyvtárak 17%-a rendelkezik számottevő audio-vizuális részleggel, 26%-ánál ez most van kiépülőben. Ez a viszonylag alacsony százalékarány azt a tartózkodást tükrözi, amellyel a könyvtárak a szóban forgó eszközökkel szemben viseltetnek. A tudományos könyvtáraknak azonban lépést kell tartaniuk a technika fejlődésével, és feladataik teljesítéséhez igénybe kell venniük a korszerű eszközöket is.

/FLIGGE, J.: Bibliotheksrelevante Entwicklungen im AV-Bereich. = Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, 28. köt. 1. sz. 1981. p. 29–43./

(Dezső Zsigmondné)

Mikrográfiát alkalmazó komplex rendszerek a szövegfeldolgozás szolgálatában

Az információnak sajátos, három részre tagolódó életciklusa van: a kialakulás, a használat és a forgalomból való kivonódás.

A kialakulás fázisában az információ létrejön, hordozóra kerül, és valamilyen keresőrendszer készül a használatához. A használat szakaszában katalógusok, indexek stb. segítségével válogatják ki a szükségeseket, a végső fázisban azután a – bármilyen hordozón tárolt – információ elavul, elfelejtődik, és kiselejtezésre kerül. Minden információs rendszernek át kell mennie ezen a három fázison.

A mikrográfiát és a szövegfeldolgozást jelenleg négyféle technikai megoldás kapcsolja össze: a papír, a mágnesszalag, a floppy disk és a közvetlen, online kapcsolat. Mindegyik közvetítő technika bevezethető, de sikere gazdaságosságán múlik, ennek kulcsa pedig: minden rendszer számára az egyedi, a „hic et nunc” megfelelő technológiát kell kiválasztani.

A papír-közvetítés rendszer

Ha a mikrográfia és a szövegfeldolgozás között papír közvetít, a technológiai feltételek viszonylag egyszerűek és olcsók. A szövegfeldolgozás produktuma minden egyszerűbb rendszerben a papír, s a papírról mikroformát előállító berendezések egész sora van forgalomban. A rendszer elindításához nem szükséges nagy beruházás. Meggondolandó azonban a rendszer működésének költségigénye: a nagy mennyiségű papír ára, mozgatása az előállítás helyétől a felvételezésig pénz- és időigényes, különösen ha összevetjük a papírhordozó közbeiktatása nélkül működő elektronikus rendszerekkel. A feldolgozott anyaggal együtt növekszik a berendezések és a kezelő személyzet mennyisége. A szövegelőállítás és a mikroforma közötti közvetítőül olyan esetben célszerű például papírt használni, amikor kis terjedelmű, nagy példányszámban megjelenő anyagról van szó.

A mágnesszalagos közvetítés

A szövegfeldolgozó egységet mágnesszalagos rögzítőhöz kapcsolva, majd az outputként kapott mágnesszalagot COM-inputként alkalmazva igen jó hatásfokú kapcsolat építhető a szövegelőállítás és a mikroforma közé. Az ilyen rendszer berendezései – mágnesszalagos rögzítő, COM berendezés – igen drágák, ráadásul szoftver is szükséges.

Ennek ellenére ilyen típusú rendszer szervezése nagy adattömegek esetében gazdaságos is lehet. Hátránya e rendszertípusnak az, hogy a mágnesszalagon levő adatok szortírozása nehézkes (hacsak nem alkalmaznak több

szalagot, vagy lemezt). Ha megoldható a visszakeresés magával a mikroformával, akkor nincs akadálya a rendszer alkalmazásának, például, ha dokumentumonként külön-külön filmlapra veszik az adatokat és a dokumentumazonosító szerint tárolják őket.

Floppy disk-es közvetítés

Szövegfeldolgozó és COM berendezés közötti kapcsolatra floppy disk-et használni olyan logikusnak tűnik, hogy felmerül a kérdés: más megoldásról miért beszélünk egyáltalán? Számos fajta floppy disk van forgalomban, sőt szabványosított változat híján az ipar ún. „fekete doboz” jellegűeket is gyárt, amelyek a kompatibilitást lehetővé teszik.

Az alkalmazás szemszögéből nézve: a floppy disk használata teljesen kiküszöbölheti a papírt a feldolgozott szöveg mikroadathordozóra kerülésének folyamatából, mintegy ötször gyorsabb az átfutási idő, sokkal nagyobb a rögzítési sűrűség, a tárolóhelymegtakarítás. A lemez feltöltésének ideje alatt a COM egység nem dolgozik ugyan, ennek ellenére az ilyen rendszer határfoka lényegesen jobb a papír-közvetítésénél. A különböző típusú, külön-külön diskeken elhelyezkedő, de valamilyen szempontból összetartozó adatokat egy mikrofilmre lehet vezérelni.

Online, illetve számítógépes kapcsolat

A COM berendezést a szövegfeldolgozó egységgel online kapcsolatba hozni nem szerencsés, a COM kihasználtsága így igen rossz, a rendszer költsége megnő.

Az eddigiekben a szövegfeldolgozó egység és a COM berendezés különböző hordozókkal való összekapcsolását tárgyaltuk. Ha a rendszerbe számítógépet is kapcsolnak, megváltozik a helyzet, nem szükséges többé összekapcsolásról, illetve annak eszközéről beszélni. A számítógép a szövegfeldolgozást is végzi, a COM berendezést is vezérli, az egész rendszer központjává válhat.

Az így felépülő rendszer költsége természetesen sokkal magasabb az előbb felvázoltaknál. Bármely célra jól használható, de legfőbb alkalmazási területének a mikrokiadványok előállítását tartják.

Kódolási kérdések

Eddig a szövegfeldolgozás és mikrográfia összekötésének hardver-lehetőségeiről volt szó, de figyelembe kell venni a szoftver-problémákat is. A legtöbb szövegfeldolgozó berendezés az ASCII (*American Standard Code for Information Interchange*) kódot használja. A lemezen

tárolt információkat kényelmesebb gépi kódban rögzíteni, ilyenkor a lemezeiről való olvasás külön fordítóprogramot kíván.

Nehéz kérdés még az olyan kezelő-utasítások beépítése, amelyek az áttekinthető olvashatóságot biztosítják. Ilyenek például a visszaléptetés, az aláhúzás, a felső vagy alsó index, a margó kialakítása, a lapszámozás stb.

A visszaléptetést a gépiró aláhúzásnál, vagy speciális jelek – pl. Ø – kialakításánál használja. A COM berendezés nem ismeri a visszaléptetés lehetőségét, az íráskép soronként alakul ki. Két megoldás kínálkozik: megállapítani azokat a pozíciókat, ahol visszaléptetés történne, feljegyezni a sorszámukat, majd rögzíteni a sort a „felülnyomatások” nélkül, végül soremelést nélkül nyomtatni a következő, csak a feljegyzett pozíciók felülnyomatási jelét tartalmazó sort, az előző tetejére. A másik megoldás: figyelmen kívül hagyni a visszaléptetést kívánó jeleket, illetve más – természetesen szokatlan – jelölést vezetni be helyettük, azonban ez nem ad megfelelő eredményt, az íráskép nehezen értelmezhető lesz. Ugyanilyen jellegű nehézségeket okoz az áttekinthetőséghez szükséges egyéb jelek kezelése.

Visszakeresés

Hiába szervezzük meg bármilyen gondosan az információk tárolását, haszon nélkülivé válnak, ha lokalizálásuk és visszakeresésük nem biztosított. A visszakereshetőség érdekében az információk tárolása bizonyos előválogatással történik, keresésük lépcsőzetes megoldású. A gépi hordozón tárolt fájlokról olyan mutatórendszer készül, mely a keresést megkönnyíti.

Gazdaságosság

Öt évvel ezelőtt még álmodozásnak tűnt a mikrográfia és a szövegfeldolgozás elektronikus úton való összekapcsolása. Napjainkban azonban már elmondható, hogy a technológia a gyerekcipőből kinőtt, sok kezdeti problémát sikerrel megoldott, ilyen felépítésű rendszerek már a kezdeti költségmaximumot átlépték és alkalmazásuk – a hagyományos rendszerekkel összevetve – jelentős megtakarítással jár.

/SPENCE, A. N.: Integrating micrographics: the word processing connection = Journal of Micrographics, 13. köt. 7. sz. 1980. p. 13–17./

(Domokos Miklósné)